

ФОРМУВАННЯ МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ ЩОДО ВИКДАДАННЯ РИТОРИКИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

Статтю присвячено з'ясуванню окремих лінгводидактичних аспектів формування методичної компетентності студентів-філологів з погляду їх професійної готовності до викладання риторики в загальноосвітніх навчальних закладах, а також шкільного курсу української мови з елементами риторизації.

Ключові слова: професійна компетентність, методична компетентність, методика вивчення риторики, риторика, риторизація, проектування.

Постановка проблеми. Нове століття диктує нові умови організації освітнього процесу. У навчальний процес сучасної школи введено курс практичної риторики, що є пріоритетним напрямом модернізації шкільної мовної освіти. До риторики останнім часом виник суспільний інтерес, що пояснюється всезростаючою потребою суспільства в умінні вправно володіти словом (М. Пентилюк). Риторична освіта є одним із найбільш важливих і перспективних сучасних лінгводидактичних напрямів (Н. Голуб), адже життя потребує фахівців, що володіють високою комунікативною культурою, етикетними нормами поведінки, а система освіти має відповідно реагувати на нагальні суспільні потреби. Одночасно виникла потреба в підготовці фахівців, спроможних компетентно викладати риторичну в загальноосвітніх навчальних закладах.

Реформування освіти, що активно відбувається в Україні, є частиною процесів оновлення освітніх систем багатьох країн світу, спрямованих на практичну реалізацію компетентнісного підходу. Компетентнісний підхід визнаний базовою ідеєю трансформації освіти в країнах Європейського Союзу й розглядається як стрижнева конструктивна ідея неперервної освіти. Україна приєдналася до Болонської декларації, і з того часу вища педагогічна освіта зорієнтована на підготовку компетентного педагога. Однак, на сьогодні розробка ефективних шляхів формування компетентностей майбутніх учителів ще триває.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Компетентність у педагогічній сфері досліджували І. Зязюн, В. Галузинський, М. Євтух, Н. Кузьміна, А. Маркова, Л. Столяренко С. Скворцова, І. Сіданіч, А. Мормуль та ін. У науковій літературі педагогічна компетентність трактується як здатність учителя виконувати професійні функції, як теоретична і практична готовність здійснювати професійну діяльність або як сформованість професійних якостей педагога [5].

Професійна компетентність педагога, як зазначає І. Сіданіч, може розглядатись як своєрідна відповідь на проблемну ситуацію в освіті, що виникла внаслідок протиріччя між необхідністю забезпечити сучасну якість і неможливістю вирішити це завдання традиційним шляхом за рахунок подальшого збільшення обсягу інформації, що підлягає засвоєнню школярами [4]. Професійну компетентність сучасного вчителя позиціонують: як базову характеристику діяльності спеціаліста, сукупність його особистісних якостей, загальної культури та кваліфікаційних знань, умінь, методичної майстерності, гармонійна інтеграція яких в педагогічній діяльності дає оптимальний результат [1]; як найважливішу

характеристику фахівця, який має бути готовим до виконання професійної діяльності, щоб самостійно, відповідально й ефективно виконувати власні фахові функції [5].

У студентів вищих педагогічних навчальних закладів у процесі здобуття професійної освіти формуються педагогічна та професійна компетентності. Однак, у контексті проблематики дослідження, на нашу думку, доцільно послуговуватися поняттям “методична компетентність”, яке А. Мормуль трактує як “систему наукових, психологічних, педагогічних і предметних знань та професійно-методичних умінь, які базуються на знаннях дидактичних методів, принципів і прийомів та сприяють формуванню всіх компонентів професійної компетентності” [3]. Змістове поле методичної компетентності вивчене недостатньо; проблеми визначення її сутності та умов формування потребують подальших досліджень.

Мета статті – з’ясувати окремі лінгводидактичні аспекти формування методичної компетентності студентів-філологів з погляду їх професійної готовності до викладання риторики в загальноосвітніх навчальних закладів.

Починаючи з 2010 року, студенти IV курсу Інституту філології та соціальних комунікацій Бердянського державного педагогічного університету (напрямок підготовки 0203 “Філологія”; освітньо-кваліфікаційний рівень “Бакалавр”; спеціальність 6.020303 “Українська мова та література”) вивчають дисципліну “Методика вивчення риторики в загальноосвітній школі”. На опанування курсу відповідно до вимог кредитно-модульної системи навчання відведено 3,5 залікових кредити (загальна кількість годин – 126, з них лекцій – 28, практичних занять – 10, лабораторних занять – 18, самостійна робота – 70). Дидактичною метою вивчення дисципліни є формування методичної компетентності, що виявляється у готовності студентів до виконання професійно-педагогічних функцій під час навчання школярів риторики в умовах реального педагогічного процесу загальноосвітнього навчального закладу.

Методичної компетентності майбутні вчителі-словесники набувають за умов оволодіння компетенціями: готовність реалізовувати цілі і завдання навчання риторики школі; знання особливостей вивчення риторичного аспекту української мови; знання вимог до риторичної підготовки учнів та готовність їх дотримуватися; знання критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів та умінь їх застосовувати; практичні умінь і навички моделювати та організовувати процес вивчення риторики відповідно до вимог Державного стандарту освітньої галузі “Мова і література”; умінь проектувати уроки з окремих тем вивчення елементів риторики та практичної риторики; умінь проектувати уроки української мови з елементами риторизації; знання риторики, дидактики, методики навчання української мови; готовність використовувати наявні знання у процесі вивчення курсу; рефлексія; педагогічна творчість; самостійна дослідницька діяльність.

Процес формування методичної компетентності під час опанування методики вивчення риторики в школі відбувається в три етапи: інформаційно-теоретичний; лабораторно-практичний; науково-дослідницький (за О. Кучерук).

На інформаційно-теоретичному етапі студенти прослуховують лекційний курс, зокрема, такі теми: “Методика вивчення риторики як навчальна дисципліна, її понятійний апарат”, “Риторика як предмет у загальноосвітній школі”, “Принципи методики вивчення риторики”, “Риторика у шкільних навчальних програмах і підручниках”, “Методи та прийоми вивчення риторики”, “Форми роботи з

риторики в школі”, “Формування риторичних знань, умінь, навичок”, “Риторична компетентність учнів загальноосвітніх шкіл, умови її формування”, “Риторизація шкільного курсу української мови” (розвиток мовлення учнів у контексті вивчення риторики; риторичний аспект шкільного курсу української мови), “Педагогічне спілкування в аспекті процесів риторизації” (риторична компетентність сучасного вчителя-словесника; діалогізм педагогічного спілкування “вчитель-учень”, “учень-учень”). Усі теми лекційного курсу розроблені у формі схем і таблиць, що дозволяє під час аудиторних занять використовувати мультимедійне обладнання. Наявність у студентів актуальних знань з вивчених раніше курсів дидактики, психології, риторики, методики навчання української мови дає можливість створювати на лекційних заняттях проблемні ситуації.

На цьому етапі майбутні вчителі-словесники опановують наукову лінгвістичну й лінгводидактичну літературу, вивчають перспективний педагогічний досвід щодо шкільної риторичної освіти та риторизації шкільного курсу української мови. Студенти мають постійний і вільний доступ до навчальної літератури, оскільки позиціонована дисципліна забезпечена такими першоджерелами: ґрунтовними науковими працями, монографіями й підручниками Л. Мацько, Г. Сагач, М. Пентилюк, О. Волкова, І. Голуб, Н. Голуб, Н. Кнехт, Х. Леммермана, Ж. Дюбуа та ін., О. Орлова, А. Князькова, Ю. Рождественського, Г. Рузавіна; навчальними посібниками Т. Анісімової, Л. Байсари, Б. Бобильова, А. Габідулліної, Н. Голуб, В. Дороз, Ю. Єлісовенка, Л. Жадана, Г. Сагач, С. Зубанової, С. Карамана, Г. Клочека, А. Князькова, С. Коваленка, Т. Кононенка, І. Кропивко, Л. Нечволод, Г. Онуфрієнко, О. Когут, Л. Павлової, Е. Палихати, М. Пентилюк, М. Гураль, Б. Сокола, І. Стерніна, В. Федорчука, О. Філіппова, Н. Чибісової; авторськими програмами з риторики С. Антонової, А. Булачек, Н. Десяєвої, Н. Іпполітової, С. Коваленка, А. Ляшкевич, А. Нікітіної, Г. Сагач, М. Степанюка, В. Федоренка; методичними матеріалами з шкільної риторики Л. Антонової, А. Горбунова, І. Калмикової, Т. Ладиженської; науковими й науково-методичними статтями.

Лабораторно-практичний етап формування методичної компетентності передбачає: обговорення студентами на практичних і лабораторних заняттях лінгводидактичних аспектів з проблематики шкільної риторичної освіти й риторизації шкільного курсу української мови; проектування моделей навчальних ситуацій і занять з риторики; аналіз фрагментів уроків риторики тощо. Варто зазначити, що для проведення лабораторних занять академічні групи поділяються на підгрупи, що дає можливість оптимізувати навчальний процес шляхом запровадження диференційованого та індивідуального підходів.

На етапі науково-дослідницької діяльності студенти здійснюють пошук наукової інформації з питань дослідження актуальних лінгводидактичних проблем щодо шкільної риторичної освіти та формування в учнів риторичної компетентності; аналіз науково-методичної літератури з курсу.

Невід’ємною складовою методичної компетентності є проєктивна культура, тому в процесі опанування методики вивчення риторики на стику всіх зазначених етапів запроваджується проєктний підхід. Студенти отримують теоретичні знання про метод проєктів як педагогічну технологію й протягом семестру створюють два проєкти: “Мій урок риторики” та “Я запроваджую риторизацію” (за бажанням студентів проєкти можуть бути індивідуальними, парними чи груповими на трьох учасників). Кожний студент під час проектування може отримати індивідуальну

консультацію в позааудиторний час, окрім того, на кожному лабораторному занятті передбачено п'ятнадцятихвилинний етап “Швидка допомога проектувальникові”. Студентські проекти зараховуються як індивідуальні науково-дослідні завдання (ІНДЗ), а захист проектів відбувається на двох останніх лабораторних заняттях.

Таким чином, на заняттях з методики вивчення риторики студенти виступають активними суб'єктами дидактичного процесу, вони здобувають теоретичні знання з дисципліни, практичні фахові вміння й навички, здатність проектувати майбутню професійну діяльність – у них формується методична компетентність.

Висновки. Відповідно до вимог Болонської декларації вища педагогічна освіта в Україні зорієнтована на підготовку компетентного педагога. Процес здобуття професійної освіти у вищих педагогічних навчальних закладах спрямований на формування у студентів педагогічної та професійної компетентностей. А головним завданням вивчення методичних дисциплін є формування в суб'єктів дидактичного процесу методичної компетентності.

Метою, змістом і результатом опанування дисципліни “Методика вивчення риторики в загальноосвітній школі” є методична компетентність майбутніх учителів-словесників, яка допоможе їм: відкрити учням “напрями риторичної організації думки через мову”, “навчити школярів відходити від стандартних завчених фраз, розвивати творчі здібності, розумно поєднувати роботу над усним і писемним мовленням, урізноманітнювати види робіт та їх тематику, створювати ситуації, наближені до реальних умов, що сприятиме формуванню риторичної особистості” [2, с. 348].

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку вбачаємо в обґрунтуванні необхідності вивчення риторики в школі як систематичного курсу, у розробці ефективних шляхів формування риторичної компетентності учнів загальноосвітніх шкіл.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Концепція педагогічної компетентності майбутніх учителів у системі ступеневої підготовки спеціалістів початкової ланки освіти* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kgpa.km.ua/?q=node/233>. – Заголовок з екрану.
2. *Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах* : [підручник для студентів філологічних факультетів університетів] / М. І. Пентилюк, С. О. Караман, О. В. Караман та ін. – [за ред. проф. М. І. Пентилюк]. – К. : Ленвіт, 2004. – 400 с.
3. *Мормуль А. М.* Методична компетентність майбутніх учителів гуманітарного профілю як педагогічна проблема [Електронний ресурс] / А. М. Мормуль. – Режим доступу : http://eprints.zu.edu.ua/2980/1/37_43.pdf. – Заголовок з екрану.
4. *Сіданіч І.* Професійна компетентність учителя та культура мислення учнів [Електронний ресурс] / І. Сіданіч. – Режим доступу : <http://osvita.ua/school/technol/1913>. – Заголовок з екрану.
5. *Скворцова С. О.* Проектування освітніх результатів на засадах компетентнісного підходу [Електронний ресурс] / С. О. Скворцова. – Режим доступу : intellect-invest.org.ua. – Заголовок з екрану.

**ФОРМИРОВАНИЕ МЕТОДИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ
СТУДЕНТОВ-ФИЛОЛОГОВ
ОТНОСИТЕЛЬНО ПРЕПОДАВАНИЯ РИТОРИКИ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ
ШКОЛЕ**

Статья посвящена выяснению отдельных лингводидактических аспектов формирования методической компетентности студентов-филологов в контексте их профессиональной готовности к преподаванию риторики в общеобразовательных учебных заведениях, а также школьного курса украинского языка с элементами риторизации.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, методическая компетентность, методика изучения риторики, риторика, риторизация, проектирование.

Ницета В. А. Формування методичної компетентності студентів-філологів щодо викладання риторики в загальноосвітній школі / Ницета В. А. // Педагогічні науки : [зб. наук. праць] : випуск 59. – Херсон : Видавництво ХДУ, 2011. – С. 280–283.